

TERUG 中国 NAAR
CHINA

TERUG 中国 NAAR CHINA

HET VERHAAL ACHTER DE CHINESE EEUW:
CONTROLE, MACHT EN DE NIEUWE WERELDDORDE

Tom Van de Weghe

11

PROLOOG

17

HOOFDSTUK 1

Mijn China – herinneringen aan
een land in beweging

61

HOOFDSTUK 2

De Rode Keizer

95

HOOFDSTUK 3

De ogen van de staat

129

HOOFDSTUK 4

Het einde van de Chinese Droom?

161

HOOFDSTUK 5

De stille revolutie

197

HOOFDSTUK 6

De Nieuwe Zijderoute

241

HOOFDSTUK 7

Twistappel Taiwan

281

HOOFDSTUK 8

De wereld volgens Peking

331

EPILOOG

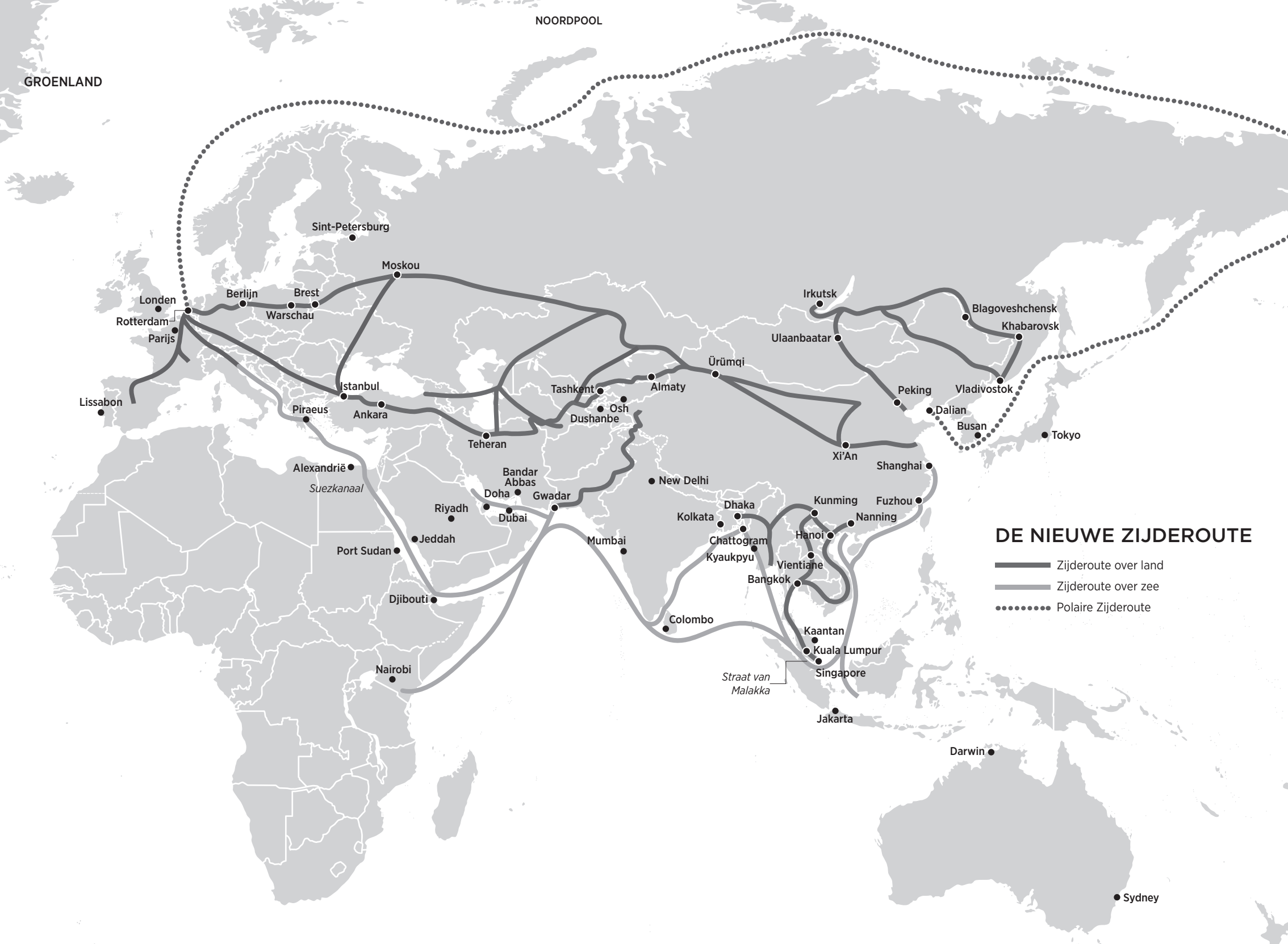
De ongeschreven toekomst

341

DANKWOORD

VOLKSREPUBLIEK CHINA

中国

PROLOG

Er zijn landen die je na een bezoek achterlaat. En er zijn landen die jou nooit achterlaten.

China behoort tot de laatste categorie.

Terwijl mijn vliegtuig afdaalde over de eindeloze vloed van lichtjes in en rond Peking, voelde ik iets wat ik lang vergeten was: de zwaarte-kracht van China. Niet de natuurkundige kracht die me naar de landingsbaan trok, maar die andere, onweerstaanbare aantrekking van een land dat je nooit helemaal loslaat. Ook niet als je vertrekt. Ook niet als je denkt het te begrijpen.

Elf jaar heb ik gewacht op dit moment. Na jaren van visumverzoeken die verdwenen in bureaucratische leegte. Van diplomatieke beleefdheid die 'nee' betekende zonder het te zeggen. Elf jaar heeft het geduurd voor ik kon terugkeren naar een land dat me ooit welkom heette als correspondent, maar me steeds meer begon te behandelen als een ongewenste gast. Tot die dag in oktober 2023, toen de verlossende e-mail kwam: 'Uw aanvraag is goedgekeurd. Eenmalige toegang.'

Tussen 2007 en 2012 woonde en werkte ik in China. Ik was getuige van de opmars, de energie, de tegenstrijdigheden. In die jaren leken vooruitgang en verwarring hand in hand te gaan. Er was chaos, maar ook hoop. Een land in volle transformatie, dat zinderde van ambitie en contradictie. In het Westen droomden we luidop: China wordt vrijer, opener.

En toen kwam Xi Jinping.

Al in 2012, in mijn boek *Beestig China*, had ik geschreven dat we het misschien moesten opgeven – die westerse visie dat China uiteindelijk wel een democratie zou worden. Ik had tijdens mijn verblijf al de tekenen gezien: de toenemende controle, de groeiende assertiviteit, de Partij die zich niet liet wegconcurreren door de markt, maar die de markt omarmde om sterker te worden. Ik wist dat China een andere weg zou bewandelen.

Wat ik niet had voorzien, was hoe consequent die weg zou zijn. Hoe totaal. Hoe genadeloos efficiënt.

Wat ik aantrof bij mijn eerste terugkeer was geen China dat was blijven stilstaan in autoritaire hardheid, maar een China dat zich had ontwikkeld tot iets fundamenteel nieuws. Iets wat de wereld nog niet eerder had gezien. Een techno-autoritaire supermacht die moderniteit en controle had samengesmolten tot een nieuw model van beschaving.

Een land dat had bewezen dat je de meest geavanceerde technologie kon ontwikkelen, terwijl je elke vorm van dissidentie uitschakelde. Dat je de sterkste economie kon bouwen, terwijl je elke spontane organisatie verbrak. Dat je wereldwijd macht kon projecteren, terwijl je thuis elke vrije gedachte smoorde.

En dat was precies wat Xi Jinping had beloofd te doen.

Maar dit boek gaat niet alleen over mijn terugkeer. Het gaat over onze terugkeer.

Of we het nu willen of niet, steeds opnieuw keren we terug naar China. In onze economieën, onze technologie, onze geopolitiek. In onze afhankelijkheden, onze angsten, onze fascinatie. De wereld dacht China te kunnen veranderen, maar het is China dat de wereld verandert.

Dit is het verhaal van die perfecte uitvoering. Van hoe een man, die in 2012 nog een grijze technocraat leek, China transformeerde tot het controlecentrum van de eenentwintigste eeuw. Van hoe het land dat ik dacht te kennen, zichzelf heruitvond als de architect van een nieuwe wereldorde. Een wereldorde waarin veiligheid belangrijker is dan vrijheid, waarin efficiëntie primeert op legitimiteit, waarin eenheid alle pluraliteit overwint.

Dit is het verhaal van onze collectieve terugkeer naar een wereld van 'sterke mannen', waarin macht belangrijker is dan recht, waarin geopolitiek belangrijker is dan ideologie, waarin de vraag niet meer is wie gelijk heeft, maar wie wint.

Dat is de waarheid die China ons voorhoudt, of we die nu aanvaarden of niet: geschiedenis wordt geschreven door wie de moed heeft haar te grijpen. De toekomst behoort niet toe aan wie de beste idealen heeft, maar aan wie de sterkste wil heeft om die idealen om te zetten in macht.

Wie vandaag China probeert te begrijpen, botst niet alleen op censuur of propaganda, maar op zichzelf. Op het onvermogen van het Westen om om te gaan met een macht die modern is, maar niet liberaal. Efficiënt, maar niet vrij. Visionair, maar niet open.

Over minder dan een kwarteeuw, in 2049, zal de Volksrepubliek China haar honderdste verjaardag vieren. Xi Jinping heeft beloofd dat het tegen dan niet alleen de machtigste natie ter wereld zal zijn, maar ook een moreel gidsland: een land dat de regels heeft herschreven

waarop de rest van de wereld zich moet richten. Een land dat zijn model van autoritaire moderniteit heeft laten zegevieren over wat het beschouwt als de anarchistische democratieën van het verleden.

Die belofte lijkt vandaag geen fantasie meer, maar eerder een voorspelling.

China laat ons niet los. Het dwingt ons om positie te kiezen.

Dit boek is een poging om te begrijpen hoe we van mijn waarschuwingen in 2012 naar de situatie in 2025 zijn gekomen. En wat dat betekent voor de wereld waarin onze kinderen en kleinkinderen zullen opgroeien.

Want uiteindelijk keren we allemaal terug naar China. Niet omdat we het willen, maar omdat China ons heeft ingehaald. In onze telefoons en fabrieken. In onze universiteiten en politiek. In onze keuzes en onze twijfels. In de vraag die niet meer abstract is, maar acuut: hoe kan een democratie omgaan met een autocratie? Kunnen beiden naast elkaar bestaan? Moet er een winnaar zijn?

Mijn terugkeer naar China heeft me geleerd dat die strijd al bezig is. En dat we misschien al aan het verliezen zijn.

Dit is het verhaal van controle, macht en de nieuwe wereldorde.

Welkom in de Chinese eeuw. Ze is al begonnen.

中国

HOOFDSTUK

1

‘DE PARTIJ CONTROLEERT HET GEWEER.’

– Mao Zedong, 1938

Mijn China
– herinneringen aan
een land in beweging

Peking, eind augustus 2004. Voor de allereerste keer zet ik voet op Chinese bodem. De hete, vochtige lucht slaat me in het gezicht zodra ik het vliegtuig uitstap. Het ruikt naar uitlaatgassen, stof en iets ondefinieerbaar zoets – later leer ik dat het de geur van streetfood is. Samen met cameraman Wim D’hont kom ik het land binnen met slechts een kleine camera en een fototoestel. In tegenstelling tot mijn collega’s krijg ik geen verplichte opzichter van de overheid mee die het camerateam overal moet volgen.

China is op dat moment al enkele jaren bezig aan een spectaculaire economische opmars, nadat het lid is geworden van de Wereldhandelsorganisatie (WTO of World Trade Organization). De VRT-hoofdre-dactie had enkele jaren eerder het Moskou-bureau gesloten, omdat er steeds minder nieuws te rapen viel in Rusland. Zeker sinds het land werd geleid door die toen nog weinig charismatische ex-KGB’er Vladimir Poetin, de opvolger van president Boris Jeltsin. Wisten wij veel. Een tegenvaller voor een slavist zoals ik, die ervan droomde ooit Moskou-correspondent te worden, zoals mijn grote voorbeelden Jan Balliauw, Stefan Blommaert of Johan Depoortere.

Wat nu? Ik ben geen sinoloog, spreek geen Chinees. En toch kriebelt het om mijn blik verder oostwaarts te richten. Het Verre Oosten lonkt. Daar beweegt iets. China schittert aan het firmament als een rijzende ster. Het land haalt bijna dagelijks de krantenkoppen. ‘China dreigt Europa en de VS voorbij te snellen als wereldmacht,’ klinkt het al in 2004. Maar ook: ‘Is de Chinese economie een zeepbel die weldra uiteenspat?’ Of nog: ‘Moeten we in het Westen bang zijn voor het Gele Gevaar?’

Voor het duidingsprogramma *Terzake* maak ik een vierdelige reportagereeks met de titel *Made in China*. Ik ga op zoek naar de moderne goudzoekers in het land. Ik wil nagaan of er werkelijk sprake is van uitbuiting van Chinese arbeiders in fabrieken, vaak geleid door westerlingen. Van tapijtfabrieken tot houtverwerkende bedrijven, van Peking tot Shanghai: ik klop overal aan. Europese arbeiders hebben hun banen zien verdwijnen richting China. Maar wie is de Chinees die hun werk overneemt, vraag ik me af. En onder welke omstandigheden?

De glimlach van Smiley

In een houtfabriek aan de rand van Shanghai ontmoet ik 'Smiley', de bijnaam van een jonge arbeider met een brede glimlach, afkomstig van het platteland in Sichuan. Hij deelt een slaapzaal met tien andere arbeiders, werkt twaalf uur per dag, zes dagen per week. Zijn bed is een stapelbed van metaal, zijn bezittingen passen in een kleine kartonnen doos onder zijn bed. Maar zijn ogen stralen als hij over zijn toekomst praat.

Smiley vertelt trots over zijn Chinese Droom. 'Ik word miljonair,' zegt hij in gebroken Engels, terwijl hij me rondleidt door de fabriek waar het zaagsel als een dunne sneeuwlaag op alles neerdaalt. Thomas Baert, zijn Vlaamse baas, kijkt toe. 'Hij is mijn beste arbeider,' zegt Thomas. 'Altijd vrolijk, nooit klagen.'

In mijn reportage merk ik wat laconiek op dat Smiley aan zijn huidige loon nog honderden jaren zou moeten werken om dat doel te bereiken. Dat bleek meer dan twintig jaar later niet correct. De jongen, die toen amper 800 yuan of 80 euro per maand verdiende, had iets gezien wat ik niet zag: de golf van mogelijkheden die over China zou spoelen. Twintig jaar later werkt hij volgens Thomas Baert nog steeds in dezelfde fabriek. Als een van de bazen. En ja, als yuan-miljonair.

In de Chinese metropolen kijken Wim en ik met open mond toe hoe wijken radicaal transformeren. Het oude Peking moet wijken voor futuristische hoogbouw. Dat gebeurde ten koste van de traditionele *hutongs*, oude volkshuisjes die volgens de overheid onvoldoende geschikt zijn voor levenskwaliteit. De bevolking moet noodgedwongen verhuizen. Op een mistige ochtend film ik hoe een bejaarde vrouw weigert haar huisje te verlaten. Ze heeft zich aan de deurpost vastgeketend terwijl bulldozers rondom haar huis al aan het werk zijn. 'Mijn man is hier gestorven,' huilt ze. 'Mijn kinderen zijn hier geboren. Dit is mijn thuis, al zestig jaar!'

De politie komt, knipt de kettingen door. Maar de volgende dag is ze er weer, nu met een spandoek: 'Gerechtigheid voor gewone mensen.' Andere bewoners sluiten zich bij haar aan. Ze komen in opstand tegen de gedwongen verhuizing naar karakterloze flats aan de stadsrand. Drie jaar later woon ik er om de hoek. Toeval? Misschien. Maar die *hutong*, met zijn kronkelende steegjes en gemeenschappelijke toiletten, zijn

spelende kinderen en dansende oudjes, wordt mijn thuis. Twintig jaar later staat die *hutong* er nog altijd. Dappere Chinezen.

Born in Beijing

Eind 2007 verhuisden Sofie en ik naar China, met een paar rugzakken en onze dochter van zestien maanden. Eline zat op mijn schouders toen we voor het eerst ons appartement in Peking binnenstapten – eenentwintigste verdieping, uitzicht over de stad. We hadden geen idee waar we aan begonnen. Oorspronkelijk zouden we negen maanden blijven, tot na de Olympische Spelen van augustus 2008. Maar China neemt je in een greep en laat niet meer los. De grote nieuwsgebeurtenissen in China en de rest van Azië stapelden zich op. De hoofdredactie verlengde telkens mijn mandaat. Negen maanden werden uiteindelijk vijf jaar.

We reisden het hele land door, van de woestijnen van Xinjiang tot de theevelten van Yunnan. We maakten vrienden, bouwden een leven op. In 2009 werd onze zoon Arthur geboren. De Chinese verpleegsters noemden hem '*xiao wawa*' – kleine pop. '*Birthplace: Beijing, China*'. Het staat voor altijd in zijn paspoort, een onuitwisbare link met het Middenrijk.

Peking werd onze thuis: de geur van baozi, de broodjes die 's ochtends worden gestoomd in een bamboestoommandje, de dansende oudjes in het Ritan-park elke ochtend om zes uur, de straatbarbecue waar je om twee uur 's nachts nog lamsvlees met komijn en chili kon krijgen, het fietsen door *hutongs* op zwoele zomeravonden wanneer de krekels een oorverdovend concert gaven, de skyline die letterlijk elke maand veranderde.

Mijn kinderen kenden amper iets anders. Ze gingen naar een lokale kleuterschool, geen internationale. Daar stonden ze elke ochtend in rijen voor het hijsen van de rode vlag, zongen ze patriottische liedjes, leerden ze karakters schrijven met penseel en inkt. Daardoor leerden ze snel de taal. Eline sprak die al gauw beter dan ik. Op de markt vertaalde ze voor me: 'Papa, die mevrouw zegt dat je te veel betaalt voor de aubergines.' Soms fungeerde ze als mijn tolk bij interviews met burens. Haar eerste job, op 6-jarige leeftijd.

Wat me altijd is bijgebleven: het fundamentele verschil in onderwijsvisie. In de kleuterschool stond elke ochtend op het bord: 'Gehoorzaamheid is de basis van succes.' Waar het Westen inzet op creativiteit en zelfexpressie, staat in China discipline centraal als voorwaarde voor vooruitgang. Eline moest samen met haar collega-kleuters elke dag de groet brengen aan de Chinese vlag en het Chinese volkslied proberen mee te zingen. 'Als je de regels niet volgt, ontstaat chaos,' zei juf Liu. Deze filosofie weerspiegelt een dieper Chinees begrip van orde dat teruggaat tot Confucius: harmonie ontstaat niet uit individuele vrijheid, maar uit collectieve discipline. De gedachte dat vrijheid leidt tot wanorde - een echo uit Mao's tijd - zat ingebakken in het pedagogische model. Controle begint bij de kleuter.

Afscheid met dubbel gevoel

Peking, eind augustus 2012. Na bijna vijf jaar nemen we afscheid van een intens hoofdstuk. Met drie overvolle trolleys schuif ik aan bij de incheckbalie voor onze vlucht naar Brussel. Het is net voor middernacht. De vertrekhal van Peking Capital Airport voelt als een oven ondanks de airco. Dochter Eline ligt uitgestrekt bovenop de koffers, haar Harry Potter-boek tegen haar borst geklemd. Zes jaar is Eline intussen, meer Chinees dan Vlaams. 'Papa, waarom gaan we weg?' heeft ze me de hele week gevraagd. Mijn vrouw Sofie probeert Arthur - bijna drie - in de buggy te houden. Hij schopt wild met zijn beentjes, wil niet weg. 'Wo yao hui jia!' roept hij. Ik wil naar huis. Maar waar is 'thuis' voor een kind dat in Peking geboren is?

Enkele uren eerder hadden onze China-vrienden ons uitgezwaaid in ons favoriete restaurant, vlak bij ons huis op Chunxiu Lu. Ook collega Stefan Blommaert was erbij, die me zou opvolgen als China-correspondent. 'Je vertrekt op een kantelpunt,' waarschuwde hij. 'Xi Jinping komt eraan. Het wordt hier anders.'

Ik stap het vliegtuig op met een dubbel gevoel. Weemoed: het waren vijf unieke, onvergetelijke jaren waarin ik China van binnen-uit leerde kennen, waarin mijn kinderen hun eerste woordjes in het Mandarijn zeiden, waarin ik vrienden maakte die me toevertrouwden wat ze niemand anders durfden te vertellen. Maar ook opluchting: het

waren ook vijf verdraaid lastige jaren. De lucht werd haast letterlijk verstikkend, de controle en de dreiging werden steeds voelbaarder. Ik vermoedde toen niet dat het elf jaar zou duren voor ik opnieuw Chinese grond zou betreden.

Ik sloot een spannend hoofdstuk af om misschien nog een veel spannender hoofdstuk te beginnen. Na de eedaflegging van Barack Obama, begin 2013, zou ik Greet De Keyser opvolgen als VRT-correspondent in Washington D.C. Ik geloof sterk dat correspondenten, net als diplomaten, op tijd moeten roteren. Om fris te blijven, niet te verstrikt te raken in een land. Te veel betrokkenheid vertroebelt de blik. Ook ik had nood aan afwisseling. Ook al was China een deel van mij geworden, toch was het tijd om afstand te nemen.

Verstikt door vooruitgang

Evident was ons vertrek dus niet. Maar ik voelde dat het tijd was voor iets anders. Zeker als je als journalist moet opboksen tegen een systeem dat je liever op afstand houdt. China kruipt na een tijd in je kleren. In je longen ook. Letterlijk. Ik maakte me ook steeds meer zorgen over de gezondheid van mijn gezin. Hoe langer we in Peking bleven, hoe schuldiger ik me voelde tegenover mijn gezin. De verstikkende luchtvervuiling maakte dat we bijna letterlijk onder een stomp leefden. Fysieke activiteit werd steeds moeilijker.

Op de slechtste dagen kon de luchtvervuiling oplopen tot 500 AQI, de internationale luchtkwaliteitsindex die de kleinste fijnstofdeeltjes (PM 2,5) meet. Dat is vijf tot tien keer hoger dan wat de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO of World Health Organization) als veilig beschouwt. De Amerikaanse ambassade mat geregeld waarden die hun schaal te boven gingen: 'Beyond Index' stond er dan op hun website. Je zag de smog niet alleen als een grijsbruine deken over de stad hangen, je voelde ze. Je werd wakker met een ruwe keel en een futloos gevoel zoals bij een kater. Een kort fietstochtje naar het werk kon al leiden tot een bonzend hoofd en pijn in de longen, alsof je een pakje sigaretten had gerookt.

Ik herinner me een ochtend in december 2011. De AQI stond op 755. Vanuit ons appartement op de 21ste verdieping kon ik de straat